

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ

Актуальність теми дослідження. Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН) розробила всеохоплюючу Концепцію безпеки людини, що складається з семи основних категорій [1–4], а саме:

1. Економічна безпека.
2. Продовольча безпека.
3. Безпека для здоров'я.
4. Екологічна безпека.
5. Особиста безпека.
6. Громадська і культурна безпека.
7. Політична безпека.

У різних державах розрізняють також інші категорії безпеки, що доповнюють і більш глибоко розкривають основні, розроблені Програмою розвитку ООН (далі – ПРООН), а саме:

1. Державна безпека.
2. Національна безпека.
3. Соціальна безпека.
4. Енергетична безпека.
5. Науково-технічна безпека.
6. Інформаційна безпека.
7. Духовна безпека.
7. Безпека праці.
8. Техногенна безпека.
9. Пожежна безпека та ін.

Ці категорії безпеки входять до одної з основних ПРООН, наприклад, енергетична безпека – це складова економічної безпеки, а, скажімо, соціальна безпека або безпека дорожнього руху та пожежна безпека – це розділи категорії «Громадська безпека».

У реальному житті усі ці категорії тісно взаємопов'язані та доповнюють одна одну. Боротьба з бідністю, злочинністю, захист робочих місць, доходів, безпека здоров'я, навколишнього середовища – такі найгостріші проблеми людства, а найбільш уразливими верствами населення, які більш гостро відчують ці проблеми є жінки. Усе це включає інтегроване поняття «Громадської безпеки».

Проте навіть в навчально-методичному забезпеченні навчальних програм різних дисциплін відсутні джерела інформації за ПРООН. У навчальній літературі відсутній загальноновизнаний матеріал з питань безпеки ПРООН.

Тому назріла наполеглива необхідність заповнити цю прогалину та використовувати рекомендації ПРООН у навчальному процесі.

Постановка проблеми. Стандарти вищої освіти ВНЗ за освітньо-кваліфікаційними рівнями «молодший спеціаліст», «бакалавр», «спеціаліст», «магістр» за напрямами підготовки відповідно не враховують положення всеосяжної Концепції безпеки людини ПРООН, що обмежує кругозір викладачів і студентів.

Аналіз навчально-методичної літератури. У широко використовуваній в навчальному процесі основній літературі, що видано останніми роками, з безпеки життєдіяльності, охорони праці, екологічної безпеки різних авторів – К. Н. Ткачука, Д. В. Зеркалова, В. В. Зацарного, Є. П. Жалібо, О. І. Полукарова, М. А. Касьянова, С. М. Літвака, З. М. Яремко, С. М. Мохняка, В. О. Михайлюка, О. І. Запорожця, О. С. Протоєрейського, В. В. Березуцького, Т. С. Бондаренко, В. Ц. Жидецького, А. В. Русаловського, Б. М. Коржика та ін. (наприклад, [5-8]): навіть не згадуються категорії безпеки та їх зміст всеосяжної Концепції безпеки людини ПРООН. Проте ця проблема продовжує залишатися глибоко не осмисленою як викладачами, так і студентами.

Мета дослідження. Систематизація та узагальнення досліджень Програми розвитку ООН з безпеки людини для використання в навчальному процесі ВНЗ.

Методологія. Теоретичною основою дослідження є системний підхід до аналізу навчально-методичної літератури з безпеки життєдіяльності людини, а також основних положень з цього питання Програми розвитку ООН. Методологічну основу складають фундаментальні положення безпеки, концепції, принципи, індикатори та індекси сталого розвитку, праці зарубіжних і вітчизняних вчених в досліджуваній сфері, з використанням методів аналізу і синтезу.

Виклад основного матеріалу.

Загрози безпеці людини мають безліч форм прояву. При цьому одні загрози можуть бути однаковими для усіх людей, такі, наприклад, як тероризм, екологічні катастрофи, злочинність, хвороби. Інші загрози можуть являти небезпеку для певної групи людей – насильство над жінками та дітьми; дискримінація за етнічною приналежністю, віку ін.

Залежно від ознаки, взятої за основу класифікації, загрози можуть розрізнятися за: *мірою універсальності* – загальні та специфічні; *часом дії* – постійні, такі, що тривало діють, короткострокові; *територіальною поширеністю* – глобальні, регіональні; національні (у рамках певних національних меж), місцеві; *способом дії* – відкриті (явні) та приховані (латентні); *джерелами виникнення* – природні (природна стихія), штучні (результат людської діяльності), змішані (людська діяльність, що сприяє виникненню стихійного лиха); *характером виникнення* – навмисні та ненавмисні (як закономірний або непередбачений побічний результат певних дій або явищ); *характером дії* – такі, що проявляються поступово або несподівано, чи завдають шкоду прямо (безпосередньо) або побічно; *мірою*

небезпеки – з наслідками переборними, непереборними, переборними частково; *можливістю запобігання* – загрози, яким можна запобігти повністю, частково і неможливо запобігти зовсім.

Поняття «безпека» в різних нормативно-правових документах трактують по-різному.

Центральним напрямом у забезпеченні національної безпеки є формування безпечного середовища для реалізації прав і свобод людини та громадянина.

Безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Безпека – стан громадських стосунків, за якого особа, соціальна група, спільність, народ, країна (держава) може самостійно, суверенно, без втручання і тиску ззовні вільно вибирати та здійснювати свою стратегію міжнародної поведінки, духовного, соціально-економічного та політичного розвитку.

Безпека – це відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю нанесення збитку. В сфері стандартизації безпека продукції, процесів і послуг зазвичай розглядається з метою досягнення оптимального балансу низки чинників, включно з такими нетехнічними чинниками, як поведінка людини, що дозволяють звести ризик, пов'язаний з можливістю нанесення шкоди здоров'ю людей та збереженню майна, до прийняттого рівня.

Безпека, заснована на волі – система заходів, спрямованих на захист свободи людини, як головної умови реалізації її інтересів.

Кінцева мета безпеки – досягнення кожною людиною сталого стану усвідомлення можливості задоволення своїх основних потреб і забезпеченості власних прав у будь-якій, навіть несприятливій, ситуації. Серед категорій безпеки основоположними є категорії Концепції безпеки людини ПРООН.

Перше місце Програмою розвитку ООН надане економічній безпеці, що у більшості випадків трактується як забезпеченість доходом, достатнім для задоволення насущних потреб (гарантований мінімальний дохід). При оцінці *загроз економічній безпеці* першочергове значення посідають показники безробіття – один із головних індикаторів економічної безпеки людини. Можливість займатися оплачуваною роботою – умова попередження загрози злиднів та їх наслідків для людини. Збільшення в структурі зайнятості «*ризикованої зайнятості*», тобто переважно контрактної форми найму працівників, означає тимчасову або часткову зайнятість і надає менші гарантії збереження робочого місця та доходів. *Зниження надійності доходів* – показник нестабільності зайнятості, а також інфляційного знецінення номінальних заробітків.

У якнайширшому розумінні, економічна безпека – це стан системи економічних стосунків між суб'єктами господарювання (виробниками та споживачами), індивідами, державними інститутами як у рамках національної економіки, так і у сфері зовнішньоекономічної діяльності, що

забезпечує можливість повної реалізації та захищеність життєво важливих економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз через досягнення збалансованості інтересів кожного з учасників стосунків шляхом оптимального співвідношення з інтересами інших суб'єктів господарювання. У вузькому розумінні, економічна безпека підприємства, галузі, регіону або суб'єктів господарювання – це захищеність виробничих, фінансових, юридичних та інших стосунків і організаційних зв'язків, матеріальних, фінансових та інтелектуальних ресурсів від загроз, стан, при якому реалізуються економічні інтереси.

Економічна безпека – це стан економіки, що забезпечує достатній рівень соціального, політичного та оборонного існування та прогресивного розвитку країни, невразливість і незалежність її економічних інтересів по відношенню до можливих зовнішніх і внутрішніх загроз і дій, це матеріальна основа національної безпеки. Вона виступає гарантією сталого, стабільного розвитку країни, її незалежності. Нині використовується досить багато різних визначень поняття «економічна безпека».

У законодавстві деяких держав сказано, що безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Життєво важливі інтереси – це сукупність потреб, задоволення яких надійно забезпечує існування та можливості прогресивного розвитку особистості, суспільства і держави. До основних об'єктів безпеки відносяться: особистість – її права і свободи; суспільство – його матеріальні та духовні цінності; держава – її конституційний лад, суверенітет і територіальна цілісність.

Відомий російський вчений академік Л. І. Абалкін вважає, що *економічна безпека – це сукупність умов і чинників, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і сталість, здатність до постійного оновлення і самовдосконалення.*

Таким чином, економічна безпека держави полягає в здатності галузей економіки розвиватися в сталому розширеному масштабі; задовольняти реальні економічні потреби суспільства на рівні, не нижчому за критичну межу, забезпечувати економічну незалежність держави, протистояти як існуючим небезпекам і загрозам, так і тим, що несподівано виникають. Усе це в рівній мірі має відношення і до економічної безпеки підприємства.

До системи економічної безпеки входять: об'єкт і суб'єкти безпеки, механізм і практичні дії щодо її забезпечення.

Об'єкт – це те, на що спрямовані дії суб'єкта щодо забезпечення його безпеки.

Суб'єкти безпеки – організації, державні інститути, служби, окремі особи (оперативні працівники, приватні детективи, співробітники служб безпеки та ін.), які забезпечують безпеку об'єкта на основі практичних дій. До суб'єктів безпеки відносяться також громадяни, громадські організації та об'єднання, що мають права щодо забезпечення безпеки.

Важливим складовим елементом системи є механізм забезпечення економічної безпеки, формування якого є дуже складною справою.

Найважливіший його складовий елемент – це необхідність визначення потреб у забезпеченні економічної безпеки.

Потреби забезпечення економічної безпеки формуються під впливом цілого ряду факторів: об'єктивних і суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх, прогнозованих, непередбачуваних та ін. Для обґрунтування чітких і найбільш значимих шляхів її зміцнення та створення дієвої системи захисту необхідно правильно виділити найбільш важливі потенційні внутрішні та зовнішні небезпеки та загрози, а також інші несприятливі чинники. Система реальних і потенційних загроз не є постійною: загрози можуть з'являтися та зникати, наростати та зменшуватися; при цьому змінюватиметься їх значущість для економічної безпеки.

Основою організації, планування та здійснення практичних дій усієї системи забезпечення економічної безпеки є аналіз концепції загрози, оцінка характеру реальних і кризових ситуацій.

Одним із важливих переходів до аналізу загрози на різних рівнях (держава, корпорація, підприємство) управління економікою є класифікація та ранжування загроз за їх характером і мірою небезпеки, яку вони становлять [9].

При такій класифікації загроз на конкретному етапі діяльності можуть виділятися певні «пріоритети безпеки», які не є постійними та можуть зазнавати значних змін залежно від конкретної ситуації, характеру та міри загроз.

Одною з основних складових економічної безпеки є енергетична безпека, що в інтересах споживача і постачальника є спільною метою.

Енергетична безпека – це «забезпечення кожної сім'ї газом і енергією в достатньому об'ємі і за прийнятними цінами...», – вважає голова Європарламенту Єжи Бузек. До цього фахівці галузі додають: безпека джерела енергії, гарантії постачань і надійність транзиту, контроль за трубопроводами, відмова від газового або нафтового шантажу, недопущення спекулятивного зростання цін тощо.

Таким чином, енергетична безпека передбачає такі умови, за яких споживач має надійний доступ до необхідної йому енергії, а постачальник – до її споживачів. Тобто йдеться не лише про безперебійні потоки, але й про стабільні та розумні ціни.

Для того, щоб досягти енергетичної безпеки, необхідними є певна політика держави та вжиття спеціальних заходів. Також до енергобезпеки свій внесок можуть додавати ринки. Досягнення енергобезпеки вимагає спільного використання усіх механізмів регулювання.

Енергобезпека, як комплексне поняття, відноситься до різних сфер життєдіяльності людини і взаємозв'язана з усіма категоріями безпеки. Енергобезпека – це, перш за все, політична проблема.

Продовольча безпека – це доступність основних продуктів харчування, що передбачає наявність їх достатньої кількості та вільного доступу до них, достатню купівельну спроможність населення (фізична та економічна доступність продуктів харчування). Загрози продовольчій безпеці

оцінюються на основі аналізу таких показників: добове споживання калорій у відсотках до мінімальної потреби; індекс виробництва продуктів харчування на душу населення; коефіцієнт залежності від імпорту продукції.

У науковій літературі [10] зустрічаються різні думки з приводу визначення поняття продовольчої безпеки. Але в принципі суть їх одна – стабільне забезпечення населення якісними продуктами харчування та необхідний їх асортимент.

Хронічна продовольча залежність виникає, коли споживання харчових продуктів виявляється недостатнім постійно впродовж року через неможливість їх придбання чи виробництва необхідної кількості продовольства. Такі періоди в економіці країн спостерігаються час від часу, коли існує дефіцит продовольства за наявності грошей та наявність продовольства при дефіциті грошей.

Тимчасова продовольча залежність (небезпека) настає періодично при порушеннях стабільності доступу до продовольства унаслідок зростання цін на продукти харчування, неврожаїв або падіння рівня доходів.

Продовольча залежність настає в результаті низької ефективності агропромислового виробництва. В той же час, продовольча залежність може настати не лише за умови дефіциту продукції, але й при експорті, якщо експорт стає самоціллю, а також при зростанні зобов'язань щодо погашення зовнішнього боргу, при нестабільному курсі національної валюти.

Деякі вчені економісти-аграрії сформулювали поняття продовольчої безпеки як гарантоване, надійне та достатнє забезпечення населення основними продуктами харчування, відсутність небезпеки голоду та недоїдання.

Пізніше з'явилося більш широке визначення цього поняття, де продовольча безпека розглядається як здатність держави (забезпеченої відповідними ресурсами, потенціалом і гарантіями) задовольняти потреби населення в харчуванні в основному за рахунок внутрішнього виробництва на рівні, не нижчому за медичні норми.

Згідно з існуючими уявленнями, надійність продовольчої безпеки досягається як за рахунок достатнього самозабезпечення продуктами харчування, так і за наявності засобів для імпорту продовольства у потрібних об'ємах. Продовольче постачання має бути малоуразливим, навіть у разі зростання цін, нестачі валюти, ембарго на постачання продовольства ззовні. Враховуючи різні точки зору на суть продовольчої безпеки, можна дати таке її визначення.

Під **продовольчою безпекою** держави слід розуміти такий стан економіки, за якого, незалежно від кон'юнктури світових ринків, гарантується стабільне забезпечення населення продовольством у кількості, що відповідає вимогам науково обґрунтованих медичних норм.

При такому підході до розуміння суті продовольчої безпеки метою її досягнення та забезпечення є гарантоване і стаłe забезпечення сировиною та продовольством, не схильне до впливу зовнішніх і внутрішніх чинників.

Таким чином, продовольча безпека країни забезпечується сукупністю економічних і соціальних умов, пов'язаних як з розвитком сільського господарства та усього продовольчого комплексу, так і з загальним станом національної та світової економіки.

Безпека для здоров'я – захищеність людини від ризиків захворюваності, тобто можливість жити у безпечному для здоров'я середовищі існування; доступність ефективного медичного обслуговування (відносна свобода від захворювань і заражень). Загрози безпеки здоров'я включають несприятливі умови життя: неповноцінне харчування, небезпечні для здоров'я умови праці, малі та нестабільні доходи, бідність і злидні, зниження доступу до ефективного медичного обслуговування.

Забруднення довкілля (грунту, питної води, атмосферного повітря, хімічне та радіаційне забруднення харчової продукції) – це один із основних ризиків для здоров'я. Екологічні ризики стають усеосяжними та визначальними. Наприклад, у структурі таких ризиків, як погане харчування або житло, починає переважати екологічна компонента неблагополуччя.

Нерегульовані екологічні параметри житлово-побутових умов населення створюють додатковий та суттєвий ризик для здоров'я. Це стосується, передусім, якості будівельних матеріалів і розташування житла. Не враховуються такі чинники, як геомагнітні лінії, електромагнітне та радіоактивне випромінювання, загазованість, шум тощо. Нерідко у безпосередній близькості або навіть в самому житлі розміщуються лабораторії та різні установки, що шкідливо впливають на здоров'я людини. Екологічні характеристики житла в сучасному вітчизняному містобудуванні не враховуються.

Ризики нових біотехнологій можуть бути особливо небезпечними для здоров'я людини та довготривалих перспектив розвитку суспільства. Проблема посилюється в країнах із нерозвиненою демократією, недостатнім освітнім рівнем і монополізацією засобів масової інформації. Крім того, прискорення ритму життя призводить до впровадження технологій з непередбачуваними наслідками.

Особливий ризик становить материнська смертність як один із наслідків збільшення сукупності ризиків: несприятливі умови життя, відсутність ефективної медичної допомоги, екологічне неблагополуччя.

Екологічна безпека – це свобода та захист від загроз екологічного забруднення, передусім, наявність чистого повітря та незабрудненої води; можливість придбання екологічно безпечної їжі; можливість проживання в умовах, що не становлять небезпеки для здоров'я з точки зору екології (житло, умови праці тощо); захищеність від екологічних катастроф (доступність чистої води та чистого повітря, система землекористування, що зберігає родючість ґрунту). Загрози екологічної безпеки визначаються радіаційним або хімічним забрудненням довкілля, геомагнітними та електромагнітними випромінюваннями.

Крім того, розвиток і впровадження нових біотехнологій пов'язаний не лише з вигодою, але й з ризиком для навколишнього середовища та здоров'я

людини. В інтересах отримання комерційної вигоди транснаціональні компанії, що контролюють ринок нових біотехнологій, сприяють їх прискореному впровадженню без достатнього урахування наслідків. Розробка проблем біобезпеки та вжиття відповідних заходів захисту в інтересах людей значно відстають від темпів і масштабів впровадження нових біотехнологій.

Особиста безпека – свобода та захист людини від фізичного насильства і загроз. Загрози особистій безпеці включають природні та техногенні аварії та катастрофи; ризик нещасних випадків на виробництві, на транспорті, в побуті; смертність від дорожніх подій тощо.

Зростання злочинності – один із головних чинників і характерних ознак збільшення загрози особистій безпеці. Наявність численних передумов зростання злочинності (у тому числі й економічних умов) створює вкрай несприятливу криміногенну ситуацію. Великою є частка особливо небезпечної насильно-корисливої злочинності. Збільшуються масштаби діяльності організованих злочинних груп. Різко зростає кількість злочинів у стані сп'яніння та тих, що пов'язані з прийомом наркотиків. Збільшується кількість злочинів, здійснених із застосуванням вогнепальної зброї та вибухових пристроїв, вбивства на замовлення на замовлення, захоплення заручників, шантаж, тероризм. Безпосередню небезпеку становить також інтенсивне зростання економічних злочинів – неправдива реклама, продаж неякісної продукції тощо.

Військові та бойові дії (війни між державами, етнічні, релігійні, політичні конфлікти із застосуванням військової сили) також становлять безпосередню небезпеку для життя людини.

Насильство держави (фізичні тортури, примусові роботи в зонах підвищеної небезпеки для здоров'я та життя тощо), насильство над дітьми та жінками, насильство на роботі, зростання психічного насильства – характерні риси сучасного розвитку, і це також є загроза для здоров'я і життя людини.

Громадська та культурна безпека – захищеність культурного різноманіття меншин і захист громадського розвитку від деструктивних тенденцій (збереження культурної своєрідності). Загрози культурній та громадській безпеці викликають руйнування традиційних спільностей – сім'ї, общини, організації, етнічної групи; деструктивні тенденції в розвитку суспільства, які не піддаються точному кількісному виміру, але за силою руйнівної дії можуть мати катастрофічні наслідки.

Громадська безпека є різновидом національної безпеки. Це – вагома соціально-правова категорія. Її значення на сучасному етапі розвитку зростає. При розробці поняття громадської безпеки максимально враховуються відповідні положення конституції держави, законів про безпеку, про захист населення та територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, а також погляди учених на цю проблему.

Приймаючи цей підхід до з'ясування суті та поняття громадської безпеки, необхідно зауважити наступне.

Громадська безпека – це самостійне явище, що має історичну форму, зміст, механізми виникнення, розвитку та підтримки; це одна з характеристик соціальної дійсності, яка свідчить про стан задоволення життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави. У термінологічному аспекті походить від антоніма «небезпека». У зв'язку з цим безпека у філологічному сенсі – це стан, при якому не погрожує небезпека, є захист від небезпеки.

Під небезпекою розуміється здатність завдати якоїсь шкоди, а також загроза життю та здоров'ю людини, іншим її цінностям.

У юридичній літературі на розуміння громадської безпеки висловлено різні погляди. В зв'язку з цим аналіз дискусій, що ведуться у науковій літературі, говорить про те, що не вироблено єдиного підходу до розуміння громадської безпеки.

Громадська безпека у філософському та філологічному сенсі містить два начала: безпека та суспільство, як сукупність форм спільної діяльності людей, що історично склалися; іншими словами, сукупність громадських стосунків, що складаються у державі.

Цей погляд у результаті дав можливість зробити висновок про те, що громадська безпека – це стан громадських стосунків, який передбачає загрозу спричинення шкоди та забезпечує тим самим їх нормальне функціонування.

Культурне різноманіття визнається цінністю та неринковим ресурсом розвитку суспільства. Його зменшення має безліч негативних наслідків для прогресу розвитку людини та суспільства.

Монополізація засобів масової інформації створює в суспільстві стереотипи поведінки та ціннісні установки, що відповідають інтересам компаній, контролюючих ці засоби, та може являти небезпеку для розвитку суспільства.

У формуванні суспільної свідомості значне місце посідають засоби масової інформації. Переваги розвитку сучасних інформаційних і комунікаційних технологій використовуються не лише у благих цілях: створюються сприятливі умови для маніпулювання суспільною свідомістю. Монополія на засоби масової інформації сприяє впровадженню в масову свідомість ідей, цінностей, установок, що відповідають інтересам контролюючих осіб.

Поглиблення нерівності можливостей між соціальними, етнічними, релігійними групами, сільським і міським населенням, між населенням різних територій, досягнувши певної (критичної) відмітки, призводить до соціальної напруженості та конфліктів і може перерости у кризу. Наприклад, етнічні та релігійні конфлікти переростають у військові.

Культурне, етнічне, релігійне різноманіття, яке створює міграція – це не лише цінність громадського розвитку, але й джерело соціальної напруженості та конфліктів. Економічна, політична та соціальна нерівність між мігрантами та основним населенням при підвищеній міграції сприяє виникненню конфліктів. Надмірний міграційний тиск також призводить до руйнування окремих етносів.

Зниження народжуваності, високе зростання смертності, у тому числі осіб працездатного віку, скорочення приросту населення, висока захворюваність створюють загрозу депопуляції.

Загроза широкого розповсюдження псевдокультурних знань і цінностей сприяє створенню фіктивного людського та соціального капіталу, який не піддається точному кількісному виміру, але може відіграти «доленосну» роль в розвитку (деградації) суспільства. Полягає у низькому професіоналізмі, зниженні значущості моральних норм, створенні неправдивих цінностей тощо.

Торгівля наркотиками та поширення наркоманії – це одна з найбільш руйнівних загроз людському суспільству.

Політична безпека – можливість жити у суспільстві, що визнає основні права людини (захист основних прав і свобод людини), захищеність політичної сфери суспільства від усіх внутрішніх і зовнішніх загроз. Політична безпека є найважливішою складовою частиною національної безпеки.

Політична безпека полягає у забезпеченні можливості нації та створюваних нею державних інститутів самостійно вирішувати питання державного устрою, незалежно проводити внутрішню та зовнішню політику в інтересах особистості та суспільства.

Загрози політичній безпеці характеризуються політичними переслідуваннями, систематичними тортурами, жорстоким поведінням; репресіями з боку держави по відношенню до окремих осіб і груп; контролем сфери ідеології та інформації.

Небезпечними є такі суспільні явища: продаж зброї населенню; міжнародна торгівля зброєю; страта як вища міра покарання; революція; радикальні реформи; націоналізм; популізм; диктатура; вільне поширення алкоголю, наркотиків; культ сили в масовому мистецтві; порнографія; проституція.

Висновок

Коротко викладений матеріал за темою дослідження свідчить про те, що розглянуті категорії Концепції безпеки людини Програми розвитку ООН досить повно відповідають стандартам вищої освіти ВНЗ за освітньо-кваліфікаційними рівнями «молодший спеціаліст», «бакалавр», «спеціаліст», «магістр» дисциплін, перш за все, «Безпека життєдіяльності» і «Охорона праці». Використання рекомендацій ПРООН при вивченні відповідних дисциплін сприятиме розширенню кругозору викладачів і студентів.

Список літератури

1. Официальный сайт ООН [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/>
2. ПРООН. Отчет по человеческому развитию. 1994. – Нью-Йорк, 1994.

3. Доклад о человеческом развитии 2011. Устойчивое развитие и равенство возможностей: лучшее будущее для всех [пер. с англ.]; ПРООН. – М.: Весь Мир, 2011. – 188 с.

4. Программа развития ООН в Белоруссии [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://mfa.gov.by/multilateral/organization/list/c7810e61c4381c9e.html>.

5. Желібо Є. П., Заверуха Н. М., Зацарний В. В. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник / Є. П. Желібо, Н. М. Заверуха, В. В. Зацарний :– Вид. 6-е. – К.: Каравела, 2010. – 314 с.

6. Основи охорони праці: підручник. / К. Н. Ткачук, М. О. Халімовський, В. В. Зацарний, Д. В. Зеркалов та ін. – Вид. 3-є – К.: Основа, 2011. – 448 с.

7. Запорожець О. І., Протоєрейський О. С., Франчук Г. М., Боровик І. М. Основи охорони праці: підручник / О. І. Запорожець, О. С. Протоєрейський, Г. М. Франчук, І. М. Боровик. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 264 с.

8. Зеркалов Д. В. Охорона праці в галузі: Загальні вимоги : навчальний посібник / Д. В. Зеркалов. – К.: «Основа». 2011. – 551 с. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.zerkalov.kiev.ua/sites/default/files/opgkniga_0.pdf

9. Зеркалов Д. В. Проблемы устойчивого развития : хрестоматия / Д. В. Зеркалов. – К.: Основа, 2012. – 1006 с. – [Электронное издание] Режим доступа : <http://www.zerkalov.kiev.ua/node/18>.

10. Зеркалов Д. В. Проблеми екології сталого розвитку: монографія / Д. В. Зеркалов. – К.: Основа, 2013. – 430 с. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.zerkalov.kiev.ua/node/18>.

Дата надсилання статті до збірника – 14.05.2013